

УДК 378.1:656.13

СУТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНЬОЇ ГАЛУЗІ

©Разумовська Н. Р.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Інформація про автора:

Разумовська Надія Рінатівна: ORCID: 0000-0003-2804-290X; nada-r@yandex.ru; викладач кафедри філософії і педагогіки професійної підготовки; Харківський національний автомобільно-дорожній університет; м. Харків, вул. Ярослава Мудрого 25, 61002, Україна.

У статті розглянуто суть професійної спрямованості фахівців автомобільно-дорожньої галузі. Автор статті зауважив, що професійна підготовка фахівців автомобільно-дорожньої галузі на сьогодні є однією з актуальних проблем, що досліджується на тлі підвищеної уваги науковців до питань формування фахівця нової генерації в системі неперервної освіти – освіти протягом усього життя. Дослідниця пропонує розглядати професійну спрямованість як інтегральну (комплексну) якість особистості, що становить ієрархічно організовану систему професійно значущих мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій, які визначають вибіркоче ставлення до професії, успішність оволодіння нею тощо. У статті проведено аналіз поняття «особистісна спрямованість». Н. Розумовська стверджує, що спрямованість – це стрижнева і багатогранна властивість особистості, що виражається в її своєрідності й індивідуальності; являє собою сплав мотивів, інтересів, потреб, нахилів та прагнень особистості, її ідеалів і переконань, що визначають внутрішню позицію особистості, її ставлення до світу і до себе.

Ключові слова: фахівці автомобільно-дорожньої галузі, професійна спрямованість, компоненти професійної спрямованості, мотив, інтерес, потреба.

Разумовская Н. Р. «Суть профессиональной направленности будущих специалистов автомобильно-дорожной отрасли»

В статье рассмотрена суть профессиональной направленности специалистов автомобильно-дорожной отрасли. Автор статьи отметил, что профессиональная подготовка специалистов автомобильно-дорожной отрасли на сегодня является одной из актуальных проблем, исследуется на фоне повышенного внимания ученых к вопросам формирования специалиста нового поколения в системе непрерывного образования - образования в течение всей жизни. Исследовательница предлагает рассматривать профессиональную направленность как интегральное (комплексное) качество личности, составляет иерархически организованную систему профессионально значимых мотивов, интересов и ценностных ориентаций, которые определяют избирательное отношение к профессии, успешность овладения ею и тому подобное. В статье проведен анализ понятия «личностная направленность». Н. Разумовская утверждает, что направленность - это стержневое и многогранное свойство личности, выражающееся в ее своеобразии и индивидуальности; представляет собой сплав мотивов, интересов, потребностей, склонностей и стремлений личности, ее идеалов и убеждений, определяющих внутреннюю позицию личности, ее отношение к миру и к себе.

Ключевые слова: специалисты автомобильно-дорожной отрасли, профессиональная направленность, компоненты профессиональной направленности, мотив, интерес, потребность.

Razumovska N. "The essence of professional orientation of future specialists in the *automobile* and *road* construction industry"

The article reviews the essence of professional orientation of future specialists in the *automobile* and *road* construction industry. It is emphasized that the process of training specialists in the *automobile* and *road* construction industry is one of the topical issues which attract close attention of the scientists who conduct research into the development of a new generation of professionals within the system of continuing education – lifelong education. The researcher suggests considering professional orientation as an integral (comprehensive) quality of an individual that is a hierarchically organized system of professionally relevant motives, interests and values that determine a selective attitude to the profession, success in mastering relevant professional skills and knowledge, etc. The article analyzes the concept of "personal orientation". N. Razumovska claims that orientation is a pivotal and multifaceted quality of a human being, resulting in his or her originality and individuality, and is an alloy of motives, interests, needs, aptitudes and aspirations of an individual, as well as of his or her ideals and beliefs that condition his or her self-perception, inner position and personal attitude to the world.

Keywords: specialists of the *automobile* and *road* construction industry, professional orientation, professional orientation components, motive, interest, need.

Актуальність проблеми. Сьогодні в Україні характеризується швидкими змінами як в економічному, так і в соціальному житті. Сучасні перетворення в українському суспільстві особливо гостро охопили сферу професійної освіти. Система вищої школи зазнає радикальних змін і отримує соціальне замовлення на фахівців автомобільно-дорожньої галузі, яка претендує на загальне визнання та здобуття професійного статусу. Поступово формується новий тип фахівця, націлений на високий професіоналізм та ділову активність. Професійна підготовка фахівців автомобільно-дорожньої галузі на сьогодні є однією з актуальних проблем, що досліджується на тлі підвищеної уваги науковців до питань формування фахівця нової генерації в системі професійної освіти. Пошуки оптимальних шляхів її вирішення ґрунтуються, перш за все, на ідеях гуманізації, тобто утвердженні людини як найвищої цінності, найповнішому розкритті її здібностей, задоволенні різноманітних потреб, сприянні її вільному розвитку.

Все це дозволяє виокремити суперечність, притаманну формуванню професійної спрямованості майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі, а саме між професійною підготовкою фахівців автомобільно-дорожньої галузі та відсутністю чіткої орієнтації навчального процесу на професійну діяльність фахівця.

Аналіз останніх досліджень. У фундаментальних працях Л. Божович, В. Мерліна, К. Платонова переконливо доведено, що системотворчим чинником особистості є спрямованість. Спрямованість характеризується системою домінуючих потреб і мотивів. Окремі автори до складу спрямованості включають також відносини, ціннісні орієнтації й установки.

Проблеми професійної спрямованості висвітлені в працях В. Башаріна, А.Вербицького, О.Каганова, І. Козловської, Н. Кузьміної, В.Сластьоніна, Н.Тализіної та ін.

Педагогічні здобутки з проблеми професійної спрямованості присвятили свої праці відомі вчені такі, як Б. Ананьєв, Л. Божович, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, Б. Ломов, В. Мерлін, С. Рубінштейн. Водночас доцільно зазначити: не існує єдиної точки зору стосовно виявлення суті поняття «професійна спрямованість», однак дослідники переважно вважають, що вона залежить від ієрархії мотиваційної сфери особистості. Так, у більшості наукових праць приділяється увага формуванню мотиваційної сфери особистості й інтересу до професії, однак недостатньо уваги зосереджено на таких важливих показниках цього процесу, як розуміння та осмислення соціальних та пізнавальних мотивів, значення соціальних мотивів (корисність та значущість майбутньої професійної діяльності) та розвиток емоційного компоненту, які є необхідною основою

для формування професійної спрямованості майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі.

Провідні науковці наголошують на особливому значенні професійної спрямованості в процесі професійного і життєвого самовизначення молодшої людини (А. Вербицький, Ю. Вавілов, О. Голомшток, В. Журавльов, Є. Климів, Ю. Платонов, Б. Федоришин, П. Шавір, Г. Щукіната тощо). Особливу увагу в педагогіці приділяється дослідженню умов і шляхів формування професійної спрямованості у студентів ВНЗ (В. Абрамова, Ю. Андреева, Г. Гектіна, О. Губайдулліна, Т. Деркач, Н. Дороніна, В. Жернов, О. Каганов, В. Потіха, Н. Пустовалова, Р. Рахманова та ін.).

Визначення «спрямованість особистості» досліджувалось у працях науковців: Б. Ананьєва, Л. Божович, В. Волкової, В. Давидова, О. Кобилянського, Н. Коломінського С. Королевської, В. Мерлін, О. Москалюк, О. Резван, Л. Рибалко, Д. Узнадзе, В. Ядов, П. Якобсон та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виявити суть професійної спрямованості майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі.

Виклад основного матеріалу. В. М'ясищев [0] у поняття «спрямованість» включає цілі, мотиви, інтереси, ідеали, світогляд, переконання, а також рівень свідомості, широту поглядів, ступінь стійкості, цілеспрямованості і активності. Однак він інтерпретував категорію «спрямованість» як категорію «відносини».

Так, проблема спрямованості, на думку С. Рубінштейна [0], – це, перш за все, питання про динамічні тенденції, які в якості мотивів визначають діяльність, він розумів спрямованість як інтегративну цілісну властивість, що регулює діяльність людини, його активність і не обмежував її лише ставленням мотивів, підкреслюючи, що спрямованість знаходить своє вираження не стільки в особистих потребах, скільки в інтересах, ідеалах. Він розумів всі ці утворення як різні сторони різноманітної і разом із тим єдиної спрямованості особистості, яка виступає як мотивація її діяльності.

Л. Божович [0] розглядає спрямованість як ієрархічну систему стійко домінуючих мотивів і бачить в ній стрижень особистості, що розвивається. Разом із тим, для того, щоб було можна супідрядити і стійкі мотиви в мотиваційній сфері особистості вважати характеристикою спрямованості, необхідно виконання головної вимоги – здійснення громадським індивідом діяльності творчої, продуктивної, що пов'язана з творенням нового в різних сферах діяльності і на різних рівнях значущості.

Так, О. Москалюк зазначає, що процес формування професійної спрямованості відзначається надзвичайною складністю, обумовлений як ієрархічною структурою спрямованості, так і впливами численних чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру на перебіг процесу формування [0].

Необхідно підкреслити, що думки вчених зводяться до розуміння спрямованості як провідної властивості, стрижня особистості, що визначає його психологічний склад. Таким чином, у працях вітчизняних психологів і педагогів дається наукове обґрунтування положення про те, що джерелом формування спрямованості як складної властивості особистості є вплив зовнішнього середовища на внутрішній світ людини, що виявляється через «внутрішні умови», що спонукає компонент спрямованості в концентрованому вигляді виражаються в перспективах, потребах і інтересах, а її оціночний компонент – переважно в світогляді, переконаннях, ідеалах.

Аналіз проблеми спрямованості особистості дозволяє зробити такі висновки:

- спрямованість – це стрижнева і багатогранна властивість особистості, що виражається в її своєрідності й індивідуальності;

- спрямованість являє собою сплав мотивів, інтересів, потреб, нахилів та прагнень особистості, її ідеалів і переконань, що визначають внутрішню позицію особистості, її ставлення до світу і до себе.

Ми сформулювали для себе робоче визначення спрямованості: спрямованість – це складна і значуща властивість людини, система сталих мотивів, посідає провідне місце в її структурі, що визначається різноманітними відносинами особистості і напрямками її діяльності.

У залежності від внутрішніх спонукань розрізняють три види спрямованості: громадську, особистісну, ділову.

На наш погляд, зазначені види спрямованості не виступають в чистому вигляді, тому ми особливо виділяємо професійну спрямованість, яка синтезує ділові, особисті та громадські відносини і є складовою частиною загальної спрямованості особистості.

У дослідженні визначаємо такі компоненти професійної спрямованості:

- мотиви;
- ціннісні орієнтації;
- професійну позицію;
- соціально-професійний статус.

Ці компоненти мають різний зміст, обумовлений характером провідної діяльності, у нашому випадку автомобільно-дорожня галузь й рівень професійного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Загальна спрямованість характеризує сферу всіх потреб та інтересів людини, систему її відносин до дійсності, до інших людей, до самої себе, а професійна спрямованість для кожної особистості представляє зовсім особливу, специфічну спрямованість, обумовлену індивідуальністю особистості, що характеризує сферу таких потреб і інтересів особистості, що, як правило, пов'язані з поведінкою людини при виборі професії, з майбутньою професійною діяльністю. Виходячи з діяльнісного підходу, С.Мартінова стверджує, що професійна спрямованість розвивається в процесі життєдіяльності особистості під впливом різних чинників об'єктивного і суб'єктивного плану. На її думку, основні якості професійної спрямованості визначаються мотивами поведінки, які посідають домінуюче становище в мотиваційній сфері особистості при виборі професії [0]. Тільки людині притаманна властивість бути суб'єктом суспільно-трудової діяльності, приватною формою прояву якої є професійна спрямованість, яка виступає однією зі сторін загальної спрямованості особистості. В. Ядов установлює ієрархію різних форм діяльності, критеріями якої виступає розкриття активності особистості відповідно і зі збільшенням росту її потреб [0]. Такий підхід дозволяє регулювати професійну діяльність, з'ясувати етапи розвитку соціальних установок особистості. Зазвичай у структурі соціальної установки особистості виділяють праксичний (поведінковий), афективний (емоційний) і когнітивний (оціночний, пізнавальний) компоненти. Професійну спрямованість у зв'язку з цим можна розглядати у вигляді трикомпонентної структури.

Праксичний (поведінковий) компонент професійної спрямованості пов'язаний з особливостями її прояву в професійній діяльності. Ці прояви виражені в емоційному відношенні до своєї професії, тому емоційний компонент у структурі спрямованості особистості впливає на результативність професійної діяльності.

Зміст праксичного компонента спрямованості розкрито за такими характеристиками:

- визначеність – характеризує рівень сформованості інтересів, схильностей особистості до певної професійної діяльності;
- валентність – розкриває ступінь зв'язку професійної спрямованості з іншими видами спрямованості особистості фахівця;
- специфічність – дозволяє встановити ступінь взаємозв'язку професійної спрямованості фахівця з психологічною структурою його діяльності (професійної);
- центральність – висловлює ступінь взаємозв'язку професійної спрямованості та рефлексивними особливостями фахівця

Когнітивний (оцінний, пізнавальний) компонент професійної спрямованості пов'язаний з усвідомленням особистістю власних професійних цілей і змістом діяльності. Співвідношення зазначених компонентів на вищих рівнях диспозиції можуть бути різними. На основі методу експертних оцінок і методу самооцінки виділено якісні характеристики компонентів професійної спрямованості.

У змісті емоційно-когнітивного компонента спрямованості розкрито такі характеристики:

- задоволеність, що дозволяє виміряти силу емоційного ставлення фахівця до своєї професійної діяльності;
- цілеспрямованість, розкриває усвідомлювані фахівцем професійні цілі своєї діяльності;
- опірність, що представляє суб'єктивно усвідомлювані фахівцем професійні труднощі, які він долає у своїй діяльності;
- вибірковість, що дозволяє встановити характер мотивів, які вплинули на вибір фахівцем своєї професії;
- усвідомленість, що розкриває ступінь усвідомленості фахівцем свого ставлення до професійної діяльності;
- стійкість, що дозволяє встановити ступінь відповідності особистих професійних планів фахівця із змістом його професійної діяльності.

Ще одна група дослідників розглядає професійну спрямованість як прагнення особистості до оволодіння професією (М.Гейжан, З.Єсарєва).

Виходячи з наведеного аналізу поняття «професійна спрямованість», можна відзначити в ній такі важливі моменти:

- вона виступає як інтегральне утворення, основу якого складають ієрархія мотивів, цілей, потреб і установок особистості;
- її ознаки (праксичний, емоційний і когнітивний) піддаються якісному вимірюванню;
- вона пов'язана з чітко вираженою орієнтацією на професію;
- вона сприяє розкриттю потенційних можливостей особистості в оволодінні професійною діяльністю;
- сформована професійна спрямованість багато в чому визначає не тільки успішність діяльності в обраному фаху, а й впливає на статус і всю життєву позицію особистості.

Отже, виділяємо такі характеристики професійної спрямованості:

- професійна спрямованість – це інтегроване утворення особистісних якостей, які формуються в період навчання у ВНЗ, тобто під час орієнтації на професію;
- професійна спрямованість – виявляється при продуктивному прагненні займатися професійною діяльністю (автомобільно-дорожня галузь);
- професійна спрямованість є невід'ємною складовою професійної готовності фахівця автомобільно-дорожньої галузі;
- професійна спрямованість виступає важливим мотиваційним чинником, що спонукає особистість до систематичного аналізу процесу та результатів власної діяльності (рефлексія), самостійного визначення професійно важливих якостей та самовдосконалення професійно важливих якостей, підвищення рівня фахової майстерності;
- розвиток професійної спрямованості відбувається неперервно.

Отже, розглядаємо професійну спрямованість як інтегративне утворення особистості, що становить ієрархічно організовану систему професійно значущих мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій, які визначають ставлення до професії, успішність оволодіння нею, ефективність виконання професійних функцій та неперервного професійного зростання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про

наявність двох основних підходів до трактування структури професійної спрямованості особистості, які умовно можна назвати монокомплексним і поліструктурним. У першому професійна спрямованість розглядається як однофакторна структура, що містить комплекс (набір, перелік) однопорядкових професійно релевантних мотиваційних утворень особистості: потреб, інтересів, мотивів, нахилів, ціннісних орієнтацій, ідеалів, установок, намірів, переконань тощо. Спільним для всіх способів описування структури професійної спрямованості в контексті цього підходу є своєрідний «колекціонерський» принцип, коли підряд перераховуються складові мотиваційно-ціннісної сфери особистості, що в комплексі характеризують її ставлення до професійної діяльності. Такий підхід хоча й дозволяє достатньо всебічно розкрити зміст професійної спрямованості фахівця, не позбавлений певних недоліків. По-перше, він формує спрощене уявлення про структуру професійної спрямованості як набір однопорядкових елементів, між якими насправді існують складні ієрархічні взаємозв'язки й супідрядні відношення, по-друге, у ньому не завжди чітко простежується функціональна специфіка різних компонентів професійної спрямованості, по-третє, такий підхід нерідко хибує недостатньою чіткістю в диференціації елементів професійної спрямованості, коли зміст окремих із них перетинається або для позначення одних і тих самих особистісних феноменів використовуються різні терміни.

Зазначених недоліків позбавлений інший підхід – поліструктурний, у контексті якого зміст професійної спрямованості розглядається як єдність взаємопов'язаних підструктур, що розкриваються через певні функціонально специфічні компоненти і відображають різні аспекти ставлення особистості до професії.

С. Яремчук диференціює когнітивний, емоційно-оцінний і поведінковий компоненти професійної спрямованості. На нашу думку, поліструктурний підхід дає змогу більш чітко, всебічно й адекватно розкрити зміст професійної спрямованості особистості, тому саме на нього ми орієнтувалися під час визначення структури, критеріїв і показників професійної спрямованості майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі.

При формуванні професійної спрямованості особистості нам необхідно особливу увагу звернути на проблему діяльності як першооснови її формування. Діяльність людини, з одного боку, звернена на перетворення природного і соціального середовища, а з іншого – до розвитку особистості в процесі діяльності.

Висновки. З огляду на вищевикладене, при формуванні професійної спрямованості у студентів ВНЗ автомобільно-дорожньої галузі ми повинні керуватися наступним:

- спрямованість особистості, будучи однією з її основних характеристик, виступає як системоутворююча якість, що визначає психологічний склад особистості, її різноманітні відносини і напрями діяльності;

- професійна спрямованість формується в процесі активної діяльності, структуру якої можна уявити в такому вигляді: потреба – спрямованість – мотив – мета – результат – оцінка. Тільки при активній діяльності особистості можливо її формування, підготовка до високопрофесійної праці;

- професійна спрямованість, будучи частиною загальної спрямованості особистості, являє собою особливу специфічну спрямованість, обумовлену індивідуальністю особистості, що характеризує сферу таких її потреб і інтересів, які пов'язані з поведінкою людини при виборі професії, з майбутньою професійною діяльністю, а також властивістю, інтегруючим мети, спонукальні мотиви і емоційне ставлення до діяльності.

Професійна спрямованість не має вроджених задатків, не може виникнути спонтанно, вона формується в професійній діяльності під впливом різних педагогічних та соціологічних факторів. Тому процес навчання майбутніх фахівців повинен бути основою виховання та розвитку їх професійної спрямованості.

Перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищесказане, можна зазначити доцільність подальшого дослідження взаємозв'язку професійної спрямованості

майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі й професійних установок. Потребує розробки технологія формування професійної спрямованості фахівців автомобільно-дорожньої галузі в основу якої закладено формування в студентів професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Канівець М. В. Інноваційна технологія «портфоліо» як інструмент формування готовності студентів до професійно-особистісного саморозвитку / М. В. Канівець // Інновації в освіті : тези доп. міжнар. наук.-метод. конф. (м. Київ, 16-17 жовтня 2012 р.) – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – С. 279-281.
3. Лазарев М. І. Метод комплексного розвитку професійно важливих якостей та структур студентів у технологіях навчання загально інженерних дисциплін / М. І. Лазарев // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського. – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – Вип. 4(8). – С. 166-175.
4. Москалюк О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти / Москалюк Оксана Іванівна. – Кіровоград, 2007. – 22 с.
5. Романовський О. Г. Сутність професійно-особистісного саморозвитку майбутніх фахівців та його механізми / О. Г. Романовський, М. В. Канівець // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол. І. А. Зязюн [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 34. – С. 193-197.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy 2014, *Pro vyshchu osvitu: [About Higher Education] Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 roku no. 1556-VII (iz zminamy)*, <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
2. Kanivets, MV 2012, 'Innovatsiyna tekhnolohiya portfolio yak instrument formuvannya hotovnosti studentiv do profesiyno-osobystisnoho samorozvytku', [Innovative technology "portfolio" as a tool for forming students' readiness for professional self-development] *Innovatsiyyi v osviti*, Kyivskyy natsionalnyy torhovelno-ekonomichnyy universytet, Kyiv, pp. 279-281.
3. Lazaryev, MI 2004, 'Metod kompleksnoho rozvytku profesiyno vazhlyvykh yakostey ta struktur studentiv u tekhnolohiyakh navchannya zahalno inzhenernykh dystsyplin', [Method of complex development of professionally important qualities and structures of students in teaching technologies of general engineering disciplines] in *Tovazhnyansky, LL & Romanovskyy, OH (eds.), Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoyi humanitarno-tekhnichnoyi elity*, Natsionalnyy tekhnichnyy universytet Kharkivskyy politekhnichnyy instytut, Kharkiv, iss. 4(8), pp. 166-175.
4. Moskalyuk, OI 2007, 'Formuvannya profesiynoyi spryamovanosti u maybutnikh sotsialnykh pedahohiv', [Formation of professional orientation in future social educators] *Kand.ped.n. abstract*, Kirovohrad.
5. Romanovskyy, OH & Kanivets, MV 2013, 'Sutnist profesiyno-osobystisnoho samorozvytku maybutnikh fakhivtsiv ta yoho mekhanizmy', [The essence of professional-personal self-development of future specialists and its mechanisms] *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy*, Kyiv, Vinnytsya, iss. 34, pp. 193-197.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2017р.